

**โครงการพระราชดำริศูนย์ศิลปาชีพบางไทร:
รูปแบบจำลองการบูรณาการทุนทางสังคมกับแนวคิดในเชิงบริหารธุรกิจ
ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งแบบยั่งยืน**

**Bangsai SUPPORT Foundation Project: The Integration
Model of Sociology and Business Management to Build
Sustainable Competitive Community**

ผลิน ภูจรรย์*

Palin Phoocharoon, Ph.D.

บทคัดย่อ

ในขณะที่นักวิชาการในทางสังคมศาสตร์เกือบทุกสาขาวิชากำลังให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาแบบยั่งยืน ทุนทางสังคมเป็นสินทรัพย์ที่มีอยู่ในทุกชุมชน มีคุณลักษณะพิเศษคือเป็นสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ จากการที่จับต้องไม่ได้ทำให้แทรกอยู่เกือบทุกมิติ และเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงมากในการสร้างให้เกิดประสิทธิผลในการพัฒนา ในประเทศไทยมีการให้ความสำคัญในเรื่องทุนทางสังคมมีมายาวนานกว่า 25 ปี เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ริเริ่มขึ้นจากพระราชดำริของล้นเกล้าทั้งสองพระองค์ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นศูนย์ศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นอกจากพระองค์มีพระปรีชาญาณมองเห็นสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้แต่มีค่ามากในทางศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทยแล้ว พระองค์ยังทรงนำทุนทางสังคมบูรณาการกับทฤษฎีทางบริหารธุรกิจในการดำเนินงานของศูนย์ศิลปาชีพ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดของราษฎรของพระองค์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม นับได้ว่าเป็นรูปแบบจำลองของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งแบบยั่งยืนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นตัวแบบในการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

* รองศาสตราจารย์ คณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Abstract

While sociologists, political scientists, economists, and organizational theorists, now, focus on the concept and the application of social capital, Thailand has focused on this subject for more than 25 years. The concept of social capital was, in fact, initiated by Their Majesties the King and the Queen. Theoretically, social capital was known as an intangible asset. Many studies have found that communities that paid more attention to social capital would have a strong performance. With an excellent capability of Queen Sirikit, social capital is now integrated with the business concept that leads to effective knowledge transfer within the social network. The model proposed here is an attempt to conclude all involved variables in order to create a community with sustainable competitive advantage.

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างมากในความเข้าใจส่วนใหญ่ที่บุคคลทั่วไปมักจะสรุปว่า เป็นแนวคิดทางทฤษฎีที่มีเนื้อหาสาระจำกัดเฉพาะในทางสังคมศาสตร์สาขาสังคมวิทยา ในทางปฏิบัติกลับพบว่าในสาขาวิชารัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ได้มีการนำเอาแนวคิดนี้มาใช้ในการขับเคลื่อนการทำงานทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในรูปขององค์การที่มุ่งประโยชน์ทั้งในการทำกำไรและไม่ทำกำไร ในส่วนของภาครัฐในปัจจุบันจะเห็นได้ชัดว่าสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นในเรื่องทุนทางสังคมอย่างมาก โดยได้กำหนดขึ้นเป็นหนึ่งในสี่ของวาระแห่งชาติ ปี 2547 ที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นกลไกในการพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืน โดยได้มีการพิจารณากรอบแนวคิดการพัฒนาทุนทางสังคม และมีการตั้งอนุกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อจัดทำและกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาในประเด็นเรื่องทุนทางสังคมต่อคณะรัฐมนตรี และได้มีการผลักดันไปสู่การนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

ในขณะที่ประชาชนทั่วไปอาจสงสัยว่าในขณะที่กระแสการพัฒนาของโลกที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบันล้วนให้ความสนใจกับโลกแบบไร้พรมแดน หรือเป็นยุคของโลกาภิวัตน์ที่ให้ความสำคัญกับการเปิดเขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) ซึ่งสมควรมีแนวคิดในการพัฒนาในการมุ่งสร้างให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขันโดยมุ่งเน้นที่เงินทุน เทคโนโลยี เครื่องจักร และเครื่องมือ แต่ในทางกลับกันนักวิชาการและนักปฏิบัติส่วนใหญ่ต่างมีความเห็นพ้องกันในการมุ่งพัฒนาและให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม โดยเฉพาะกรณีที่คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดวาระแห่งชาติสำคัญสำหรับประเทศไทยสี่เรื่อง หนึ่งในหัวข้อเรื่องดังกล่าวคือ การพัฒนาทุนทางสังคม ซึ่งทุกฝ่ายต่างยอมรับว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าแบบยั่งยืน โดยเฉพาะสำหรับประเทศที่มีลักษณะการกระจายของชุมชนอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะในเขตชนบท

จากการศึกษาพบว่ามีสัดส่วนของประชากรส่วนใหญ่ในแทบทุก ๆ ภาคของประเทศไทย อาศัยอยู่นอกเขตเมือง โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีจำนวน 19 จังหวัด ปรากฏว่ามีจำนวนเพียง 10 จังหวัดที่มีประชากรเกิน 1 ล้านคน โดยที่มีตัวเลขของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองไม่ถึงร้อยละ 10 ประชากร

นอกจากนั้นส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่นในชนบท ในการศึกษายังพบอีกว่าปรากฏผลใกล้เคียงกัน คือ ในทุก ๆ ภาคของประเทศ ประชากรจะกระจายอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่งผลทำให้มีชุมชนเกิดขึ้นจำนวนมาก และชุมชนเหล่านี้แผ่ขยายตัวอยู่ตามชนบทของประเทศไทย ที่สำคัญชุมชนดังกล่าวนี้ต่างมีทุนทางสังคมในท้องถิ่นของตน ซึ่งทุนเหล่านี้มีความเฉพาะแตกต่างกันในหลาย ๆ มิติ เป็นทั้งทุนทางสังคมที่จับต้องได้ (Tangible Asset) และจับต้องไม่ได้ (Intangible Asset)

มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในท้องที่ของแต่ละภาค ได้ทอดพระเนตรเห็นการประกอบอาชีพและทุกข์สุขของราษฎรของพระองค์ จึงทรงเป็นห่วงว่าราษฎรจะไม่มีอาชีพเสริมหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ประกอบกับพระปรีชาญาณที่ก้าวไกล ที่ทรงมองเห็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ของสังคมไทย โดยเฉพาะตามชุมชนในชนบทที่มีศิลปะและความรู้ที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณกาล การที่พระองค์ทรงมองเห็นประเด็นในการพัฒนาในระดับพื้นฐาน จึงทรงพระกรุณาจัดตั้งขึ้นเป็น “โครงการศิลปาชีพพิเศษ” ขึ้น และในวันที่ 21 กรกฎาคม 2519 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้งเป็นมูลนิธิขึ้นโดยพระราชทานนามว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ” ในการนี้ทรงเป็นประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิ และทรงรับมูลนิธิไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ด้วย ดังนั้นมูลนิธิจึงมีชื่อเต็มว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์”

และ ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็น “มูลนิธิส่งเสริมศิลปชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ”

หากมีการพัฒนาอย่างลึกซึ้งจะพบว่า ทูทางสังคมเป็นแนวคิดในการพัฒนาที่เหมาะสมตรงกับลักษณะพื้นฐานของประเทศไทยที่มีทุนทางสังคมในหลาย ๆ มิติอย่างมาก ปัจจุบันประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ได้หันมามุ่งมั่นพัฒนาในประเด็นนี้ แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า ประเทศไทยมีการให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมากกว่า 25 ปี และเป็นการริเริ่มบุกเบิกการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม จากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ของเรานั้นเอง ซึ่งเปรียบเสมือนการใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งหากย้อนไปในอดีตเมื่อ 25 ปี จะพบว่าปัจจัยที่ทุกฝ่ายนำมาใช้ในการพัฒนานั้นล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนา และใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ที่จับต้องได้ทั้งสิ้น เช่น แรงงาน เครื่องจักร เงินทุน ที่ดิน ฯลฯ ด้วยพระปรีชาชาญของพระองค์ที่ทรงมองเห็นปัจจัยที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ จึงได้ทรงได้ปลุกฝังรากฐานการพัฒนาในระดับรากหญ้าที่เป็นแนวทางในการนำมาสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ดังนั้นจากการที่นักวิชาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการนำเอาแนวคิดในเรื่องทุนนิยมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานทั้งในเชิงธุรกิจและไม่ธุรกิจอย่างแพร่หลายนั้น เท่ากับเป็นการยืนยันว่าพระปรีชาชาญของพระองค์ที่ทรงสามารถวิเคราะห์เห็นตัวแปรในการพัฒนาได้ก่อนคนอื่นมากกว่า 25 ปี นับว่าเป็นเรื่องที่น่าโสมนัสและชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง

การดำเนินงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ยังได้แสดงถึงพระปรีชาชาญในการนำเอาหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติในทางสังคมวิทยามานำมาปรับใช้กับการจัดการธุรกิจได้อย่างสอดคล้องลงตัว วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยคือ ศึกษาวิเคราะห์และสรุป กรอบแนวคิดการดำเนินการของมูลนิธิฯ ภายใต้พระปรีชาชาญของพระองค์ ในลักษณะของรูปแบบจำลองเพื่อให้ง่ายต่อการนำไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งแบบยั่งยืน โดยเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากภายในของชุมชนเองและมีการพัฒนาปรับตัวภายใต้โครงสร้าง และระบบที่พระองค์ได้ทรงพัฒนาสร้างขึ้น เพื่อสร้างให้ราษฎรของพระองค์มีความเข้มแข็ง

ในการศึกษาวิเคราะห์พบว่า จากวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพที่ต้องการให้ 1) มีการประกอบอาชีพผสมผสาน 2) เพิ่มพูนรายได้พิเศษแก่เกษตรกร 3) ขจัดปัญหาเศรษฐกิจของสังคม 4) พัฒนาและปรับปรุงการกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน 5) เป็นศูนย์รวมและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจากทุกภาคของประเทศไทย ทำให้การดำเนินการนั้นมีการใช้แนวคิดการจัดการในเชิงร่วมสมัยเข้ามาวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงวางแผนแม่บทและกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างให้ราษฎรมีรายได้จากการทำงานที่พอเพียง ในขณะที่เดียวกันมีการอบรมให้ราษฎรรู้จักค้นคว้าหาวัสดุอุปกรณ์ในห้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ และสามารถนำไปประกอบอาชีพเสริมที่สามารถเสริมเศรษฐกิจในครอบครัวด้วย ซึ่งโครงการศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นโครงการแรก ๆ ที่พระองค์ทรงดำริขึ้น เริ่มจากได้พระราชทานที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จำนวน 43,000 ไร่ ให้กับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ทำการปฏิรูปและแบ่งที่ดินให้แก่ราษฎรได้เช่าทำมาหากินและปลูกที่พักอาศัย ซึ่งต่อมาได้เลือกเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2523 โดยมีชื่อว่า "ศูนย์ศิลปาชีพพิเศษ บางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ"

ทุนทางสังคม (Social Capital)

ในคำจำกัดความของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ประมวลสรุปได้ว่า "ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ โดยคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

ความเป็นธรรมในสังคม และประโยชน์ต่อส่วนรวม” ซึ่งการรวมตัวดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในชุมชนของชนบทเท่านั้น Gabbay & Zuckerman (1988) ศึกษาว่าการที่บุคคลเข้าใจเรื่องทุนทางสังคมที่ชัดเจนจะมีผลและมีอิทธิพลอย่างมากต่อความสำเร็จของอาชีพในการทำงานของพวกเขา Lin & Dumin (1996) ศึกษาพบว่าทุนทางสังคมเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดการสร้างงานและเครือข่ายของแรงงาน ในขณะที่ Hansen (1998) และ Tsai & Ghoshal (1998) ทำการศึกษาว่า ทุนทางสังคมมีส่วนช่วยทำให้การแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกันและรวมไปถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น Krackhardt & Hanson (1993) ยังพบอีกว่าทุนทางสังคมสามารถจัดอัตราการเข้าออกของพนักงานในบริษัท จากการที่สามารถขยายตัวแปรทุนทางสังคมอธิบายผลที่ตัวเองมีต่อตัวแปรตาม ที่มีผลต่อการบริหารจัดการได้ในหลาย ๆ มิติ ทำให้ทุนทางสังคมได้รับความสำคัญจากนักวิชาการในหลายสาขา

คำจำกัดความของทุนทางสังคมจึงมีในหลายมุมมอง ในการศึกษาวิเคราะห์สามารถสรุปเป็นประเด็นใหญ่ ๆ ว่าเป็นการศึกษาวิเคราะห์ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมในลักษณะขององค์ประกอบภายนอก และองค์ประกอบภายในกรณีของการวิเคราะห์ที่พิจารณาว่าทุนทางสังคมเป็นองค์ประกอบภายนอก Baker (1990: 619) กล่าวว่า ทุนทางสังคมคือ ทรัพยากรที่บุคคลได้รับจากโครงสร้างเฉพาะพิเศษทางสังคม โดยจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสนองประโยชน์ที่ตนเองต้องการ ซึ่งเป็นการทำที่ต้องมีการปะทะสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ Burt (1997b: 355) ให้คำจำกัดความในเรื่องนี้ว่า ทุนทางสังคมคือ เพื่อน กลุ่มเพื่อน และสิ่งทั่วไปที่เกิดขึ้นเมื่อทุกฝ่ายติดต่อสัมพันธ์กันที่สร้างให้เกิดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ ในขณะที่ Portes (1998: 6) ให้คำจำกัดความในเรื่องนี้ว่า คือ ความสามารถของบุคคลที่จะปกป้องรักษาผลประโยชน์ผ่านกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายทางสังคมนั้น ๆ หรือในโครงสร้างระบบสังคมที่ตนเองเกี่ยวข้อง

ความหมายของทุนทางสังคมที่ถูกพิจารณาว่าเป็นองค์ประกอบภายใน Brehm & Rahn (1997: 999) ให้คำจำกัดความทุนทางสังคมว่าเป็น เครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการแก้ปัญหาที่เป็นของส่วนรวม ในขณะที่ Coleman (1990: 302) มีความเห็นว่าทุนทางสังคมคือ หน้าที่ของบุคคล

ห้างร้าน บริษัท ที่พึ่งมีต่อกันในฐานะสมาชิกของสังคมและฐานะของบุคคลเองที่เป็นกลไกของโครงสร้างนั้น ๆ Fukuyama (1995: 10) สรุปชัดเจนว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่ร่วมทำงานระหว่างกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มและองค์กร Inglehart (1997: 188) ให้ความจำกัดความที่น่าสนใจในเรื่องนี้ว่าหมายถึง วัฒนธรรมของความวางใจและเผื่อแผ่ระหว่างกัน ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายของการร่วมมือระหว่างกันที่สมัครใจ Thomas (1996: 11) ได้ให้คำจำกัดความขยายเพิ่มขึ้นคือ ความสมัครใจดังกล่าวเป็นทั้งวิธีการและขบวนการที่ถูกพัฒนาขึ้นภายในสังคมที่ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ไม่ใช่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง

จากคำจำกัดความจะเห็นได้ว่ามีความหลากหลายในเชิงความคิดจากนักวิชาการในมิติที่แตกต่างกัน ซึ่งนับว่าเป็นความพยายามของนักวิจัยในการหาคำจำกัดความที่เหมาะสม จากความเป็นแนวคิดที่จับต้องไม่ได้ (Subjective) ทำให้เกิดการถกเถียงที่นำไปสู่การค้นคว้าเพิ่มในหลายๆมุมมอง ซึ่งส่งผลทำให้แนวคิดในเรื่องทุนทางสังคมมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานในชีวิตประจำวันในหลาย ๆ ด้านมาก จากเหตุผลที่สามารถตีความหมายได้ในหลายมุมมอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่แต่ละบุคคล ชุมชน และองค์กรเกี่ยวข้องอยู่

ในกรณีของประเทศไทยการพัฒนาทุนทางสังคมที่ได้มีการริเริ่มพัฒนาขึ้นจากพระราชดำริเมื่อปี 2518 ซึ่งทั้งสองพระองค์ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญในศาสตร์สาขานี้ และทรงได้มองเห็นความสำคัญของทุนทางสังคมของสังคมไทยซึ่งมีอยู่คู่กันกับสังคมไทยมาโดยตลอด ด้วยพระปรีชาชาญของพระองค์พบได้จากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพพิเศษอย่างชัดเจน ทุนทางสังคมที่พระองค์ทรงเล็งเห็นนั้นเป็นการให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมในฐานะของทั้งปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบภายนอก และภายใน โดยพิจารณาว่าเป็นการนำเอาความรู้ ความสามารถที่มีในตัวบุคคล และชุมชน ทั้งในสาขาอาชีพหลักและอาชีพเสริม มาสร้างให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันโดยสมัครใจ ทั้งนี้เพื่อสร้างให้ชุมชนสามารถยืนได้ด้วยตัวเอง จากทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งในเชิงเศรษฐกิจแบบพอเพียงและเศรษฐกิจร่วมสมัย ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้มีการปลูกฝังแนวคิดในการเคารพสิทธิ การยอมรับปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อให้การอยู่ร่วมกันมีความสงบสุข ภายใต้การกระจาย

รายได้ที่เป็นธรรม มีความเท่าเทียมกันในฐานะที่ต่างก็เป็นกลไกของสังคมเหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อลดความเอนเอียงเปรียบ ซึ่งเป็นสาเหตุของความไม่สงบสุขทางสังคม ซึ่งนับว่าเป็นคำจำกัดความที่แสดงให้เห็นถึงประชาธิปไตยที่ลึกซึ้ง

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จึงเปรียบเสมือนตัวแบบของรูปแบบจำลองที่ได้ถูกพัฒนาขึ้น โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้สานต่อแนวพระราชดำริโดยได้ทรงนำทุนทางสังคมที่พระองค์ทรงพระราชทานมาใช้ในการพัฒนาบูรณาการเข้ากับแนวคิดทฤษฎีในเชิงธุรกิจ ที่ทำให้ราษฎรของพระองค์นอกจากจะสามารถนำเอาทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้ปฏิบัติและดำรงชีพในชีวิตประจำวันแล้ว พระองค์ท่านยังได้สร้างรูปแบบจำลอง (Simulation หรือ Model) การนำเอาทุนทางสังคมดังกล่าวมาปฏิบัติใช้ในเชิงธุรกิจแบบร่วมสมัย เพื่อให้แน่ใจได้ว่าราษฎรของพระองค์นอกจากจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกสบายแบบพอเพียง ด้วยความสามารถของตัวเองแล้วยังสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีประสิทธิภาพได้

โดยเฉพาะในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทำให้ขบวนการผลิตสินค้ามีการใช้เทคโนโลยีทางการผลิตที่สูงมาก ประกอบกับขนาดของตลาดที่มีขนาดใหญ่ขึ้นทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้ามีแนวโน้มต่ำลงซึ่งทำให้ราคาขายต่ำลงเช่นกัน ในทางกลับกันสินค้าที่ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีมาผลิตได้ เช่น สินค้าที่ต้องผลิตจากมือ สินค้าหัตถกรรมล้วน ๆ สินค้าที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ขึ้นจากความชำนาญ ความรู้ ทักษะที่มีเอกลักษณ์แตกต่างไม่ซ้ำกันจะมีราคาสูงมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกัน ซึ่งเป็นผลทำให้เห็นชัดยิ่งขึ้นถึงความสามารถที่พระองค์ได้ทรงวางแนวทางของการพัฒนา จัดได้ว่าเป็นการวางแผนกลยุทธ์การพัฒนาที่ลึกซึ้ง โดยเป็นการจัดการทรัพยากรที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ที่ประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารการตลาดที่ต้องการมุ่งพัฒนาให้ศูนย์ศิลปาชีพ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชม ซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งที่สร้างรายได้จำนวนมากให้กับราษฎรแล้ว ยังเป็นการสื่อสารในระดับโลกผ่านนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากทั่วโลกว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเจริญทางศิลปะและวัฒนธรรม ที่มีทุนทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะตัว ยากจะลอกเลียนแบบหรือเปรียบเทียบได้ ที่สำคัญเป็นของทุนที่ไม่หมดหายไปจากประเทศไทย เพราะทุนเหล่านี้ได้ถูกพัฒนาฝังรากลึกในผืนแผ่นดินไทย

กรอบแนวคิดและทฤษฎีการจัดการในเชิงบริหารธุรกิจ

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงเป็นตัวอย่างของการบูรณาการสาขาวิชาสังคมวิทยาเข้ากับบริหารธุรกิจที่มีความลงตัวอย่างมาก และสามารถนำไปประยุกต์พัฒนาสร้างเป็นรูปแบบจำลองในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะพบว่าจากแนวคิดการพัฒนาทุนทางสังคมซึ่งเป็นเรื่องที่มีความเป็นนามธรรมในระดับสูง แต่หลังจากนำมาประกอบใช้เข้ากับทฤษฎีทางบริหารธุรกิจแล้วทำให้เกิดประสิทธิผลในการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ แนวคิดในเชิงบริหารธุรกิจที่มีการพัฒนาและสร้างให้เกิดขึ้นจากการศึกษา ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญหลายตัวแปร ซึ่งเป็นแนวคิด ตัวแปร และเครื่องมือในสาขาบริหารธุรกิจในหลายตัวแปร สามารถสรุป วิเคราะห์ ออกได้ดังต่อไปนี้

การสร้างความสามารถในการแข่งขัน

ในเชิงบริหารธุรกิจแนวคิดที่ได้มีการพัฒนาต่อยอดอย่างมากในสาขาวิชา คือ การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ซึ่งมีนักวิชาการที่สนใจ พัฒนาและให้ความสำคัญในเรื่องนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ในอดีต 25 ปีที่ผ่านมา การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันที่ดำเนินการและปฏิบัติกันอยู่ส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างความสามารถได้เปรียบในการแข่งขันให้กับองค์กรโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อผลิตและนำเสนอสินค้าและบริการให้มีต้นทุนต่ำ สร้างความแตกต่างให้กับสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่พัฒนาขึ้นจากทรัพยากรที่จับต้องได้ การพัฒนาดังกล่าวในปัจจุบันเริ่มถึงจุดอิมิตัวที่ทรัพยากรที่จับต้องได้ส่วนใหญ่มีความสามารถที่จะผลิตและบริการได้

แนวคิดการพัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขัน ปัจจุบันหันกลับมาพิจารณาทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ในตัวบุคคล ชุมชน องค์กร หรือประเทศ ทั้งนี้ต่างตระหนักว่าความได้เปรียบอย่างหนึ่งที่สำคัญมากของทรัพยากรดังกล่าวคือ ความที่ไม่สามารถจับต้องได้ เพราะด้วยคุณลักษณะดังกล่าวทำให้ตัวของมันเองยากแก่การที่ผู้ใด องค์กรใด หรือชุมชนใด สามารถลอกเลียนแบบได้ ทำให้สินทรัพย์เหล่านั้นกลายเป็นความได้เปรียบในทางการแข่งขันที่ถาวรได้ องค์กรธุรกิจ

จึงได้กลับมาให้ความสนใจอย่างมากในเรื่องดังกล่าว โดย Nadler (1996) ได้กล่าว
ชัดว่าในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันแบบร่วมสมัยนั้นองค์กรจะต้องให้
ความสำคัญคือ การพัฒนาความสามารถของชุมชน โดยใช้ความรู้ที่สะสมในองค์กร
(Collective Knowledge) โดยปกติทุก ๆ องค์กร ชุมชน แม้แต่ในระดับบุคคล
ต่างมีความรู้ที่สะสมเฉพาะแตกต่างกัน ซึ่งความรู้ที่นั้น ๆ เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ดัง
นั้นหากมีการนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์จะทำให้เกิดประโยชน์กับสังคม ชุมชน
องค์กรนั้น ๆ อย่างมาก ทูทางสังคมของชุมชนไทยมีลักษณะพิเศษที่แสดงให้เห็นชัด
ถึงความรู้ที่สะสมในชุมชนอย่างชัดเจน เช่น ความรู้เรื่องผ้าไทย งานจักสาน งานปั้น
งานถม งานคร่ำ และผ้าแพรวา เป็นต้น ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นต่างมีรูปแบบ ลักษณะ
การออกแบบ วัสดุที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งส่งผลทำให้เกิดเอกลักษณ์พิเศษ
การที่พระองค์มีพระปรีชาญาณในความเข้าใจในเรื่องนี้ชัดเจน ซึ่งเป็นการเล็งเห็นถึง
ความได้เปรียบในการแข่งขันที่ชุมชนของประเทศไทยมีอยู่ในตัวของตัวเอง และนำกลุ่ม
ชุมชนต่าง ๆ เข้ามาพัฒนาร่วมกัน จึงนับว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่นักวิชาการเองไม่
สามารถคาดถึงได้ เพราะพระองค์ท่านได้มีพระราชดำริในการกำหนดและดำเนิน
นโยบายนี้มาเป็นเวลามากกว่า 20 ปี

ความสามารถของชุมชน (Community Capability) การพัฒนาความ
สามารถเพื่อเพิ่มความได้เปรียบในการแข่งขันจะต้องให้ความสำคัญกับการกระตุ้น
ให้ชุมชนมีความสามารถบูรณาการทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้นั้นเข้ากับทรัพยากรที่
จับต้องได้ที่ชุมชนนั้น ๆ มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพราะมิฉะนั้นความรู้ที่สะสม
ไว้จะไม่สร้างให้เกิดประโยชน์แต่อย่างไร หากชุมชนหรือองค์กรนั้นไม่สามารถนำมา
ประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตปฏิบัติ และควรมีการสืบทอดพัฒนาทางความรู้อย่างจริงจัง
และต่อเนื่อง ดังนั้นการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริ
พัฒนา ให้ศูนย์ศิลปาชีพเป็นศูนย์รวมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านทั่วประเทศไว้ในที่
เดียวเท่ากับเป็นการนำเอาทุนทางสังคมในเกือบทุก ๆ มิติเข้ามาบูรณาการกัน โดย
นอกจากนี้ยังได้มีการฝึกอบรมศิลปาชีพให้กับราษฎร ซึ่งมีแผนกที่ทำการฝึกอบรม
ทั้งหมด 21 แผนก และได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2524 ซึ่งมีผู้เข้ากา
รอบรมประมาณรุ่นละ 400 คน ปัจจุบันมีผู้ผ่านการอบรมเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้ได้
รับการอบรมนอกจากจะได้นำเอาความรู้ความสามารถดังกล่าวนี้ออกไปพัฒนาต่อ

ยอดและใช้ในการประกอบอาชีพ ทั้งที่เป็นอาชีพเสริมและอาชีพหลักที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมากแล้ว ยังเป็นการสร้างเครือข่ายสังคมให้กับพวกเขาเหล่านั้นในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันภายใต้จิตสำนึกและค่านิยมในการพัฒนาที่มีพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ที่ทรงเป็นต้นแบบของการดำเนินชีวิตที่งดงาม มากกว่านั้นการเข้ามาพัฒนาร่วมกันจากช่างฝีมือในหลายสาขาได้นำไปสู่การแลกเปลี่ยนขององค์ความรู้ระหว่างกันเป็นผลให้ศิลปหัตถกรรมมีการพัฒนาทั้งในด้านคุณภาพ ความเหมาะสมต่อการใช้งานประจำวันและยังมีการออกแบบที่มีความสากลร่วมสมัย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่สินค้าจากศูนย์ศิลปาชีพปัจจุบันเป็นที่นิยมชมชอบของทั้งชาวไทยในทุก ๆ วัย และรวมถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอีกด้วย

การแลกเปลี่ยน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันภายในเครือข่ายสังคม

จากการพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์ศิลปาชีพ ที่นำเอาวิทยากรความรู้เข้ามารวมกัน และมีการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาทั้งในด้านการวิจัยและพัฒนาอย่างจริงจังภายใต้ความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ยิ่งโดยเฉพาะการสนับสนุนโดยตรงจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงรับให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด ทำให้ศูนย์ศิลปาชีพนอกจากจะเป็นศูนย์ที่ตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ทุนทางสังคมที่มีองค์ประกอบครบทั้ง 3 คือ ทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบันและ ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ภายใต้การบริหารจัดการที่มีการออกแบบพัฒนาเป็นอย่างดี ในทางทฤษฎีสามารถอธิบายได้ด้วย แนวคิดเรื่องการสถาปัตยกรรมชุมชน (Community Architecture) ซึ่งเป็นหนึ่งในกลยุทธ์การสร้างความสำเร็จในการแข่งขันที่เน้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาออกแบบโครงสร้างขององค์กร ระบบการทำงาน การกระจายอำนาจการจัดการ การจัดสรรทรัพยากร รวมไปถึงระบบในการติดต่อระหว่างกัน และปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องที่สามารถทำให้การใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในทุก ๆ มิติให้มีการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างให้เกิดการดำเนินงานที่มั่นคง โดยเฉพาะสามารถนำเสนอสินค้าและบริการที่มีความแตกต่างอย่างมีเอกลักษณ์และมีลักษณะเฉพาะตัวอย่างมีคุณค่า

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดในเชิงทฤษฎีดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาศูนย์ศิลปะที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ทรงเน้นย้ำในเรื่องการให้แต่ละชุมชนพยายามสร้างเอกลักษณ์ให้กับชุมชนของตนเองในฐานะที่เป็นกลไกหนึ่งของของสังคม และจะเป็นการแสดงถึงความเจริญทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของแต่ละท้องถิ่น และทรงกำชับว่าในการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ชุมชนจะต้องพัฒนาตัวเองให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาด้วย โดยจะต้องปรับวัฒนธรรม และค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านั้นที่มีอยู่ให้สามารถสร้างคุณค่าในเชิงศิลปะในรูปแบบของสินค้าหัตถกรรมในรูปแบบร่วมสมัยได้ภายใต้การวิจัยและพัฒนาที่กระทำอย่างต่อเนื่อง

ศูนย์ศิลปะนอกจากจะเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการที่สร้างให้เกิดขบวนการเรียนรู้ระหว่างกันทั้งในเรื่องการดำรงชีพทั่วไปในชีวิตประจำวันและในทางธุรกิจแล้วยังเป็นสถาบันที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยน การถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพมาก โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันของกลุ่มและชุมชนที่ต่างมีทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน ในด้านความรู้ทางวิชาการที่มีสะสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในประเด็นนี้ Gresov & Stephens (1993) กล่าวว่า การที่มีกลุ่มบุคคลมาอยู่ร่วมกันอย่างแน่นในเครือข่ายทางสังคมที่มีความร่วมมือระหว่างกัน โดยมีขบวนการดำเนินการที่ชัดเจนจะทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนทรัพยากรทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ยิ่งกว่านั้น ศูนย์ศิลปะที่พระองค์ได้ทรงพัฒนา แต่ละศูนย์ต่างมีลักษณะการรวมกันของทุนทางสังคมที่มีรูปแบบของเครือข่ายที่มีลักษณะพิเศษของเครือข่าย (Network position) ที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ตามลักษณะของสินค้าและบริการที่นำเสนอหรือแตกต่างในรูปแบบลักษณะอื่น ๆ ซึ่งพระปรีชาญาณในประเด็นนี้ Dougherty & Hardy (1996), Ibarra (1993) Van de Van (1986) ชี้ชัดว่าลักษณะพิเศษของเครือข่ายที่ประกอบด้วยทุนทางสังคมที่ต่างต่างนี้จะนำมาซึ่งโอกาสทางธุรกิจที่หลากหลาย และจากขบวนการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะทำให้เกิดการพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ ๆ ที่มีนวัตกรรมทางความคิดในเชิง

สร้างสรรค์ ให้เกิดคุณค่ามากยิ่งขึ้น ในประเด็นนี้ Tsai (2001) ได้ทำการศึกษาวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างการสร้างเครือข่ายที่สมาชิกของเครือข่ายต่างมีลักษณะพิเศษเฉพาะภายใต้การผนวกรวมเข้าด้วยกันอย่างลงตัวกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ระหว่างกันมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลทำให้สามารถสร้างให้แต่ละหน่วยของสมาชิกในเครือข่ายนั้น ๆ สามารถพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ที่นำไปสู่ผลการดำเนินงานที่เข้มแข็ง

ในประเด็นนี้ นักวิจัยยังพบตัวแปรที่สำคัญคือ ความสามารถในการรับความรู้ของแต่ละชุมชน (Absorptive Capacity) ซึ่งปกติจะมีศักยภาพ มีระดับของการเรียนรู้และมีความสามารถในการพัฒนาเพื่อสร้างความรู้ใหม่ ๆ ในระดับที่แตกต่างกัน Cohen และ Levinthal (1990) ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า ความสามารถในการรับความรู้ของชุมชนจะทำให้เกิดการสะสมความรู้ที่เป็นระบบและจะพัฒนาเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องขึ้นเป็นนวัตกรรมได้ ซึ่งในประเด็นนี้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักถึงเป็นสิ่งแรกโดยนอกจากทรงจัดตั้งให้เกิดขบวนการของการแลกเปลี่ยนความรู้แล้ว ยังทรงจัดบุคลากรที่มีความสามารถมีความชำนาญพิเศษ เช่น ครู อาจารย์ นักวิทยาศาสตร์ ฯลฯ เข้ามาช่วยสนับสนุนพัฒนาราษฎรในการพัฒนาศักยภาพในการเรื่องความสามารถในการรับรู้ เพื่อให้มีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาที่สูงกว่าระดับมาตรฐานอีกด้วย

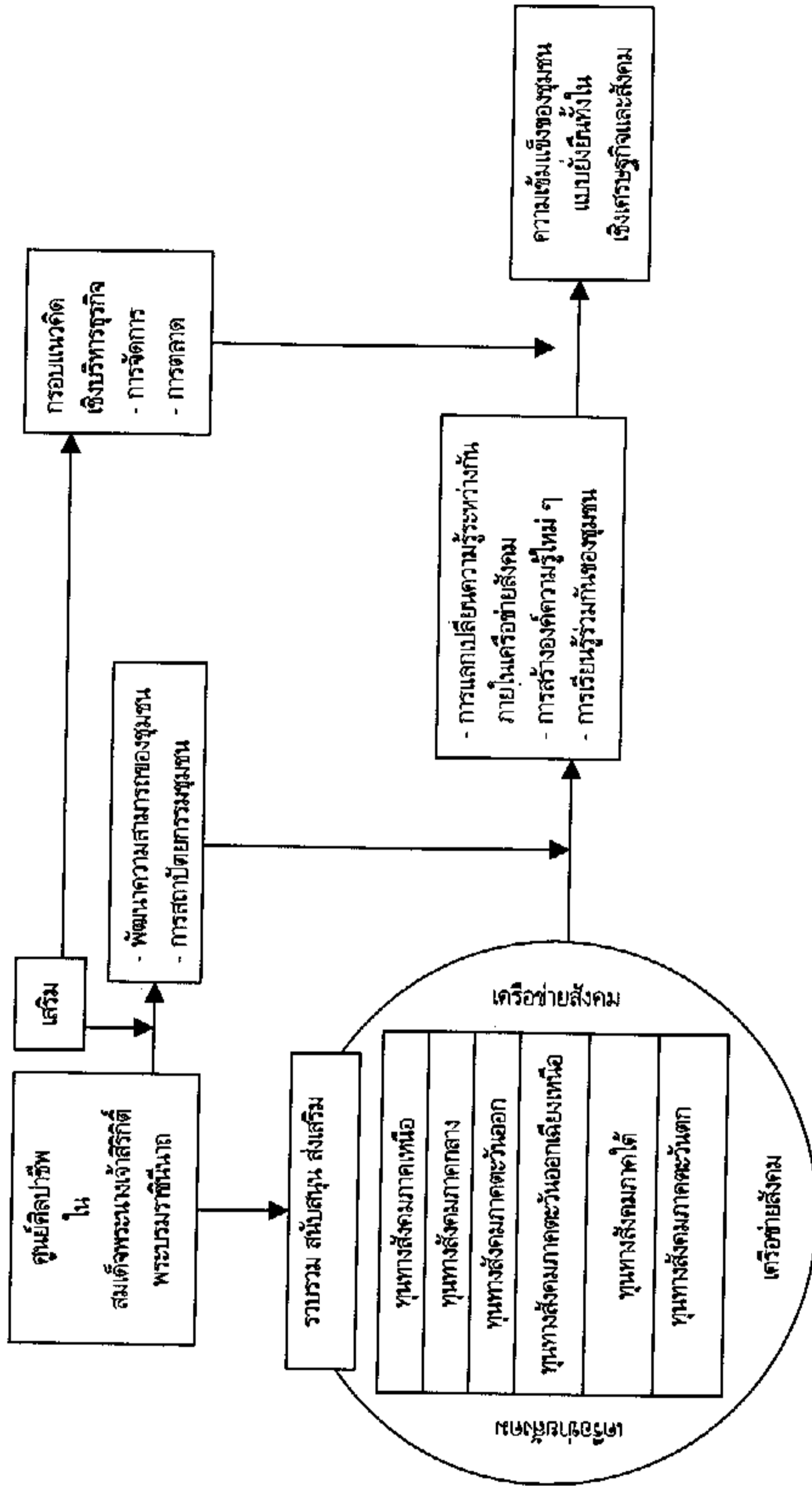
โดยสรุปการสนับสนุนซึ่งกันและกันของชุมชนที่มีทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมใหม่นั้น ในทางทฤษฎีสามารถสรุปได้ว่าเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ (Knowledge Creation) ที่มีความเหมาะสมและมีความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลของการดำเนินการดังกล่าว Amabile (2001) ให้ความเห็นในเรื่องนี้จะทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้การทำงานร่วมกันในลักษณะของกลุ่มที่แต่ละคนต่างทำหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบแล้วจะมีประสิทธิภาพสูงกว่าการพัฒนาในลักษณะของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่พระองค์ท่านทรงจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพขึ้น โดยเน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวมที่ทุกฝ่าย ทุกกลุ่ม ทุกชุมชนจะต้องช่วยเหลือ สนับสนุนระหว่างกัน ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนามีประสิทธิภาพสูงสุดและนำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน

รูปแบบจำลอง การบูรณาการทุนทางสังคมกับแนวคิดในเชิงบริหารธุรกิจ

ศูนย์ศิลปาชีพ เปรียบเสมือนรูปแบบจำลองที่บูรณาการทุนทางสังคมที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษที่ให้ความสำคัญกับสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ที่สามารถสร้างให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขันแบบถาวรมากยิ่งขึ้น พระปรีชาญาณของพระองค์ที่สามารถสร้างและพัฒนากรอบแนวคิดที่สามารถเชื่อมโยงทุนทางสังคมไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น โดยนำเสนอความหลากหลายของทุนทางสังคมที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ ที่สอดคล้องลงตัวกับระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการกระตุ้นให้มีการเข้ามามีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทำให้ศูนย์ศิลปาชีพเป็นเสมือนต้นแบบการพัฒนาแบบบูรณาการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนแบบถาวร

ยิ่งกว่านั้นความสามารถของพระองค์ในด้านบริหารธุรกิจที่สามารถถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการนำเสนอแนวคิดการบริหารจัดการศูนย์ศิลปาชีพ ซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งรวบรวมทุนทางสังคมที่ได้นำเสนอวิเคราะห์มาในมิติต่าง ๆ แล้ว พระองค์ยังพัฒนาให้ศูนย์ศิลปาชีพเป็นสถาบันการจัดการธุรกิจที่เป็นสถาบันที่แตกต่างจากสถาบันอื่น กล่าวคือมีราษฎรที่เข้ามาเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ร่วมกันสร้างพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างให้เกิดเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนหรือเครือข่ายที่นอกจากจะนำเสนอสินค้าและบริการที่มีคุณค่าแล้ว ยังเป็นการฝึกอบรมในภาคปฏิบัติให้ราษฎรเหล่านั้นได้เรียนรู้การบริหารจัดการ โดยเฉพาะการส่งเสริมความรู้ในเรื่องการบริหารการตลาดที่พระองค์ทรงพระราชดำริ หลักการในการบริหารการตลาดที่ให้ความสำคัญกับผู้บริโภคมากโดยทรงเน้นให้สินค้าและบริการที่ผลิตตรงกับความต้องการและจุดสนใจที่ให้ความสำคัญกับ 1) ราคา/คุณค่าที่ต้องมีการพัฒนาออกแบบให้สมดุลเหมาะสมกัน 2) ภาพลักษณ์ของสินค้าที่ศูนย์ศิลปาชีพที่แสดงออกถึงการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ธรรมเนียม คุณค่าของทุนทางสังคมของประเทศไทย 3) การนำเสนอ ส่งมอบสินค้า บริการที่มีคุณภาพ ทนทาน ภายในแนวคิดสำคัญทางการตลาดที่เน้นการสร้างความพึงพอใจสูงสุดให้แก่ลูกค้า ซึ่งความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวส่งผลทำให้ราษฎรเรียนรู้การดำเนินธุรกิจในรูปแบบการเรียนจากการปฏิบัติ ซึ่งทำให้การนำไปสู่การปฏิบัติมีประสิทธิภาพสูงสุด

รูปแบบจำลองการบูรณาการทุนทางสังคมกับแนวคิดในเชิงบริหารธุรกิจ ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งแบบยั่งยืน

ในการศึกษาวิเคราะห์สามารถสรุปรูปแบบจำลอง แนวคิดการบูรณาการ
ทุนทางสังคมกับแนวคิดในเชิงบริหารธุรกิจที่เกิดขึ้นจากพระปรีชาญาณของพระองค์
ที่ได้ทรงเล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญของสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ ที่ทำให้เห็นชัด
ถึงวิสัยทัศน์อันยาวไกลของพระองค์ที่ทรงเห็นความสำคัญในเรื่องนี้เมื่อ 20 ปีก่อน
ในขณะที่นักวิชาการหรือนักบริหารส่วนใหญ่ยังเน้นการสร้างรายได้เปรียบในการ
แข่งขันและนำเอาเฉพาะทรัพยากรที่จับต้องได้มาใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งปัจจุบัน
ทุกฝ่ายต่างยอมรับแล้วว่าการพัฒนาที่จำกัดเฉพาะแต่ทรัพยากรที่จับต้องได้ เช่น
บุคคล เงินทุน ที่ดิน ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะสามารถสร้างให้เกิดการพัฒนา
ที่ก้าวหน้าอย่างยั่งยืน เพราะขาดองค์ประกอบสำคัญในการนำเอาทรัพยากรเหล่านั้น
มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด องค์ประกอบอื่นที่เข้ามาช่วยทำให้การดำเนินงานเกิด
ประโยชน์สูงสุด ซึ่งตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบทำให้เกิดความสมบูรณ์ของการ
ดำเนินงานคือ ทุนทางสังคมนั่นเอง

ในการนำไปสู่การปฏิบัตินั้นได้มีการผสมผสานการให้ความสำคัญในเรื่อง
ทุนนิยมอย่างมาก พิจารณาได้จากการที่พระองค์ท่านทรงนำเอาทุนทางสังคมมา
ประยุกต์ใช้ในฐานะที่เป็นทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายใน ทั้งใน
ระดับบุคคล ชุมชน และองค์การ และรวมไปถึงระดับประเทศมาพัฒนาโดยผ่าน
ขบวนการขั้นตอนการวางแผนและการบริหารจัดการทรัพยากรที่ให้ความสำคัญทั้ง
สินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้และจับต้องได้ โดยพระองค์ท่านทรงเป็นผู้นำในการพัฒนา
และการเปลี่ยนแปลงด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นผลทำให้เป็นการจุดประกายทางความ
คิดและจิตสำนึกในการมุ่งมั่นพัฒนาอย่างลึกซึ้งในทุก ๆ มิติ

จากขบวนการดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและ
พัฒนาขึ้นเป็นขบวนการเรียนรู้ที่นำมาซึ่งการคิดค้นและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่มี
พื้นฐานการพัฒนาจากทุนทางสังคมที่มีอยู่นั้น ๆ ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นอีกประการ
หนึ่งคือ การที่บุคคลในชุมชนต่าง ๆ ได้มีโอกาสในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน โดย
ไม่จำแนกว่าเป็นคนภาคพื้นใด ในประเด็นนี้เป็นการสร้างให้เกิดความสมานฉันท์
กลมเกลียวระหว่างกัน ซึ่งส่งผลทำให้มีความแน่นแฟ้นแข็งแรง

ยิ่งกว่านั้นการปลูกฝังแนวคิดในการพัฒนาอาชีพเสริมจากงานศิลปะ
หัตถกรรมที่ทำเพื่อพึ่งตนเอง ศูนย์ศิลปาชีพยังมีการจำลองการดำเนินธุรกิจเชิง

พาดิษฐ์ ทั้งนี้พระองค์ได้ทรงพยายามพัฒนาและอบรมราษฎรให้เข้าใจถึงกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการโดยใช้หลักการบริหารจัดการและการบริหารการตลาดในรูปแบบที่ง่ายต่อการเข้าใจของชุมชน มีการพัฒนารูปแบบของสินค้าที่ทางศูนย์ผลิต เพื่อให้ตรงกับความต้องการของลูกค้ามากที่สุด เช่น การออกแบบลายผ้า การออกแบบกระเป๋าที่มีความร่วมสมัย โดยจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเป็นตัวอย่างในการประยุกต์ใช้ผ้าไทยในชีวิตประจำวันและในพิธีการพิเศษตลอดมากกว่า 20 ปี ทำให้คนไทยหันมาสนใจในเรื่องผ้าไทย ทั้งผ้าไหมแพรวา ผ้าจก ผ้าไหมมัดหมี่ งานจักรสานย่านลิเภา ฯลฯ ซึ่งจะพบในปัจจุบันว่าสินค้าที่มีการผลิตจากศูนย์ศิลปาชีพได้รับการยอมรับและนิยมอย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของรายได้ให้กับเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญในการดำรงชีพ

ยิ่งกว่านั้นการที่พระองค์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิจัย โดยกำหนดให้มีการสร้างองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญพระองค์ยังส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมให้กับผู้สนใจต้องการเข้ามาฝึกพัฒนาอาชีพอย่างจริงจังอีกด้วย ซึ่งเป็นการสร้างให้เกิดเครือข่ายสังคมที่แผ่ขยายมากขึ้น ซึ่งในขบวนการฝึกอบรมนั้น มีการปลูกฝังแนวคิดในทางการบริหารธุรกิจ เช่น การจัดการที่มุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิภาพและผลิตภาพ โดยเน้นไม่เฉพาะแต่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดแค่ในชุมชนของตัวเองเท่านั้น แต่เป็นการแสวงหาทรัพยากรใหม่ ๆ ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาความสามารถใหม่ ๆ ทั้งนี้เพื่อเตรียมราษฎรของท่านให้มีความพร้อมในการสร้างโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ เกิดขึ้น

สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบจำลองที่พัฒนาขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะศึกษาพระปรีชาญาณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกล ในขณะเดียวกันทรงมีความแตกฉานในวิทยาการในหลายด้าน โดยเฉพาะทรงสามารถนำเอาวิทยาการที่สำคัญเหล่านั้นมาบูรณาการเข้ากับทุนทางสังคม ซึ่งส่งผลทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงมากขึ้น ทั้งนี้จะเห็นชัดว่าในการพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรหรือสินทรัพย์ที่มีอยู่ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ในรูปของทุนทางสังคมนั้น ควรมีการพัฒนารูปแบบจำลองให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงด้วย

บรรณานุกรม

- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ "นักการศึกษาพัฒนา."
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ม.ป.ป.
- กรมศิลปากร องค์เอกอัครอุปถัมภ์ มรดกช่างศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: เซเว่น พรินติ้งกรุ๊ป. (จัดพิมพ์เนื่อง
ในโอกาสที่คณะกรรมการอำนวยการวันอนุรักษ์มรดกไทย น้อมเกล้าถวายพระราช
สมัญญา "องค์เอกอัครอุปถัมภ์ มรดกช่างศิลป์ไทย").
- คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง. งานศิลป์ชีพ ศูนย์ศิลป์ช่างไทย ในสมเด็จพระนางเจ้า
สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. (จัดพิมพ์ให้ ศูนย์ศิลป์ช่างไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เพื่อเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535).
- ธนาคารเอเชีย จำกัด. 2535. มุขนิธิส่งเสริมศิลป์ชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตะวันออก. (จัดพิมพ์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เนื่องในวโรกาส
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535).
- พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ. 2513. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ประมวลพระราชดำรัสและพระราชโองการ. 2535 กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป. (จัดพิมพ์เนื่องใน
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
12 สิงหาคม 2535).
- อมรา พงศาพิชญ์. 2533. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Amabile, T. M., PETERSON, c., Mueller, J., Wojcik, T., Odomirok, P., W., Marsh, M.,
& Krammer, S. J. 2001. Academic-practitioner collaboration in management
research: A case of cross-profession collaboration. **Academy of Management
Journal**, 44: 418-431.
- Baker, W. 1990. Market networks and corporate behavior. **American Journal of
Sociology**, 96: 589-625.

- Brehm, J., & Rahn, W. 1997. Individual-level evidence for the causes and consequences of social capital. **American Journal of Political science**, 41: 999-1023.
- Burt, R. S. 1997b. A note on social capital and network content. **Social Networks**, 19: 355-373.
- Coleman, J. S. 1990. **Foundation of social theory**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dougherty, D. & Hardy, C. 1996. Sustained product innovation in large, mature organization: Overcoming innovation-to-organization problems. **Academy of Management Journal**, 39: 1120-1153.
- Fukuyama, F. 1995. **Trust: The Social virtues and creation of prosperity**. New York: Free Press.
- Gabby, S. M., & Zuckerman, E. W. 1998. Social capital and opportunity in corporate R&D: The contingent effect of contact density on mobility expectations. **Social Science Research**, 27: 189-217.
- Gresov, C. & Stephens, C. 1993. The context of interunit influence attempts. **Administrative Science Quarterly**, 38: 252-276.
- Hansen, M. T. 1998. **Combining network centrality and related knowledge: Explaining effective knowledge sharing in multiunit firms**. Working paper, Harvard Business School: MA.
- Ibarra, H. 1993. Network, centrality, power, and innovation involvement: Determinants of technical and administrative roles. **Academy of Management Journal**, 36: 471-501.
- Inglehart, R. 1997. **Modernization and post-modernization: Culture, economic, and political change in 43 societies**. Princeton, NJ: Princeton university press.
- Krackhardt, D., & Hanson, J. R. 1993. Informal networks: The company behind the chart. **Harvard Business Review**, 71(4): 104-111.
-

- Lin, N., & Dumin, M. 1996. Access to occupations through social tie. **Social Networks**, 8:365-385.
- Nadler, D., 1998. **Champion of change**. Jossey-Bass Publisher: San Francisco.
- Portes, A., 1998. **Social capital: Its origins and applications in modern sociology**. **Annual Review of Sociology**, 24: 1-24.
- Tsai, W. 2001. Knowledge transfer in intraorganizational networks: Effects of network position and absorptive capacity on business unit innovation and performance. **Academy of Management Journal**, 44 (5), 996-1004.
- Tsai, W., & Ghohal, S. 1998. Social capital and value creation: The role of intrafirm Networks. **Academy of Management Journal**, 41:467-478.
- Thomas, C. Y. 1996. Capital markets, financial markets and social capital. **Social and economic Studies**, 45(2&3), 1-23.
- Van de Ven, A. 1986. Central problems in management of innovation. **Management Science**, 32: 590-607.
